# ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАТРИМКИ ЗВЕРНЕННЯ ПО ДОПОМОГУ В ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЮТЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

*Дев'ятка Н.-І. С., Київський університет інтелектуальної власності та права*

**DOI:** 10.53672/ej.6.2026.04.02 Check for updates

**Анотація.** У тезах теоретично проаналізовано психологічні чинники, що зумовлюють затримку звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства. Авторка розкриває комплекс психологічних бар'єрів – формування патологічної співзалежності, синдрому навченої безпорадності, когнітивного викривлення реальності та специфічного «комплексу жертви» (регресивна поведінка, ідентифікація з кривдником за типом «стокгольмського синдрому», самозвинувачення, соматизація), а також роль макросоціальних стресорів (війна, пандемія, економічна криза) і нав'язаних сім'єю «патологізуючих ролей» у поглибленні соціальної ізоляції постраждалих. Авторка доходить висновку, що подолання цих бар'єрів вимагає впровадження комплексної моделі реагування, яка поєднує оперативний правовий захист, психологічну реабілітацію в ізольованих кризових центрах та спеціалізовану травмоорієнтовану підготовку працівників системи правосуддя.

**Ключові слова:** домашнє насильство, затримка звернення по допомогу, синдром навченої безпорадності, психологічна співзалежність, комплекс жертви, віктимна поведінка

**Постановка проблеми.** Домашнє насильство є складною соціально-психологічною проблемою, наслідки якої охоплюють фізичне та психічне здоров'я, емоційне благополуччя й соціальне функціонування постраждалих осіб. Водночас факт переживання насильства не завжди супроводжується своєчасним зверненням по допомогу. Постраждалі можуть тривалий час приховувати ситуацію, заперечувати її небезпеку або сподіватися на самостійне розв'язання проблеми. Затримка звернення нерідко пов'язана зі страхом помсти з боку кривдника, почуттям сорому й провини, психологічною залежністю, зниженням самооцінки, соціальною ізоляцією та побоюванням осуду. Такі чинники можуть ускладнювати усвідомлення власних потреб і перешкоджати отриманню необхідної підтримки.

Актуальність проблеми. Дослідження психологічних чинників затримки звернення по допомогу має важливе значення для вдосконалення системи психологічної та соціальної підтримки постраждалих від домашнього насильства. Розуміння внутрішніх бар'єрів, які перешкоджають пошуку допомоги, дає змогу краще пояснити поведінку постраждалих і уникнути її помилкової інтерпретації як пасивності чи небажання змінювати ситуацію. Особливої уваги потребує взаємодія емоційних переживань, особливостей стосунків із кривдником, соціального оточення та очікуваних наслідків розголошення насильства. Визначення цих чинників сприятиме розробленню ефективніших підходів до раннього виявлення випадків домашнього насильства та надання своєчасної допомоги.

**Мета.** Теоретично проаналізувати психологічні чинники, що зумовлюють затримку звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства, та визначити основні психологічні бар'єри, що перешкоджають своєчасному пошуку підтримки.

**Аналіз стану опрацювання питання.** Проблема домашнього насильства перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, проте традиційно її вивчення зміщене в бік кримінально-правового та кримінологічного аспектів. Зокрема, питання кваліфікації пси-

хологічного та фізичного насильства як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, ґрунтовно досліджували О. Біловол, О. Дудоров, К. Задоя, М. Хавронюк та С. Якімова. Їхні праці заклали правову основу розуміння об'єктивної сторони насильства. Психологічну природу насильства, механізми морального тиску, примусу та руйнування особистісних кордонів розкривають у своїх роботах Є. Волков, О. Франчук, Л. Левицька, А. Малішевська, Р. Кифлюк та О. Бондаренко. Особливості сімейних конфліктів, дисгармонійних взаємин та формування «патологізуючих ролей» у родині детально проаналізовані в працях С. Діденко та О. Козлової.

Концептуальне розуміння наслідків травматизації та формування віктимної поведінки розкрито в дослідженнях із віктимології та психотерапії. Вплив хронічного стресу на психіку жертви, формування синдрому навченої безпорадності та комплексного посттравматичного стресового розладу (КПТСР) висвітлено в фундаментальних працях Дж. Герман та І. Малкіної-Пих. Феномен співзалежності у деструктивних стосунках описав О. Зінсу через концепцію «дерева залежності». Водночас клініко-психологічні наслідки домашнього насильства, невротичні стани, специфіку копінг-стратегій та депресивні реакції постраждалих емпірично вивчали вітчизняні науковці І. Романова, В. Кир'янов, А. Мілєхіна та В. Бадмаєва.

**Виклад основного матеріалу.** У сучасному науковому дискурсі психологічне домашнє насильство концептуалізується як систематичний деструктивний вплив на психіку індивіда, спрямований на депривацію його волевиявлення та пригнічення особистісної суб'єктності. Оскільки джерелом психотравмувального фактора виступає значуща особа, регулярне застосування маніпулятивних стратегій, гіперконтролю та маргіналізації потреб жертви призводить до глибокої деформації її особистості. У межах таких дисфункціональних стосунків формується феномен патологічної співзалежності, відбувається перенесення відповідальності за девіантну поведінку агресора на себе та розвивається синдром навченої безпорадності, що суттєво знижує рівень критичного мислення особи та блокує її здатність до ініціації захисної поведінки [6].

Фундаментальним чинником, який детермінує пролонговану затримку у зверненні по фахову чи правоохоронну допомогу, є латентний характер завданої шкоди. На противагу фізичному аб'юзу, психологічний терор не має візуалізованих маркерів травматизації, проте відрізняється вираженим кумулятивним ефектом. Адаптуючись до перманентного дистресу, постраждалі часто не ідентифікують своє становище як віктимне, залишаючись в умовах соціальної та емоційної ізоляції аж до маніфестації тяжких розладів (ПТСР, клінічної депресії, психосоматичних патологій). Відтак, когнітивне викривлення реальності, тотальне емоційне виснаження та штучно індукована неспроможність до захисту власних кордонів виступають ключовими психологічними бар'єрами, які нівелюють мотивацію постраждалої особи до виходу з віктимогенної ситуації [2].

Вагомим каталізатором, що поглиблює ізоляцію постраждалих та відтерміновує їхнє звернення до фахівців, виступає зовнішній макросоціальний контекст, такий як економічна нестабільність, наслідки пандемії, військова агресія. Ці фактори великою мірою знижують адаптаційні можливості сім'ї, перетворюючи її на закриту дисфункціональну систему з жорсткими правилами взаємодії. У таких умовах механізмом скидання внутрішньосімейної напруги часто стає нав'язування так званих «патологізуючих ролей», а зокрема, коли одній особі відводиться роль «цапа-відбувайла». Тривале перебування у цій ролі призводить до її інтерналізації, бо саме тоді жертва починає сприймати психологічний терор як специфічну норму або навіть свій обов'язок заради утримання ілюзорної стабільності шлюбу, що на когнітивному рівні повністю блокує інтенцію до пошуку зовнішнього захисту [3].

Крім того, безперервне порушення психологічної рівноваги зумовлює глибоку особистісну дезадаптацію, яка сама по собі стає нездоланним внутрішнім бар'єром. У постраждалих осіб, переважну більшість яких, за статистикою, становлять жінки, формується специфічний віктимний світогляд. Він характеризується тотальною втратою інтересу до себе, знеціненням власного життя та формуванням стійкої ворожості й недовіри до соціального оточення. У стані такої глибокої апатії та зневіри людина не здатна ефективно реагувати на небезпеку: вона фізично та психологічно позбавлена ресурсу, аби повірити у дієвість правоохоронних механізмів чи соціальних інституцій, віддаючи перевагу стратегії мовчазної покірності та ізоляції.

Специфіка психоемоційного стану постраждалих, зумовлена хронічним стресом, емоційним виснаженням та розвитком ПТСР, стає критичною перешкодою не лише для усвідомлення проблеми, але й для ініціювання правового захисту. На тлі амбівалентності почуттів, також відомого «синдрому залежності», жертва втрачає здатність до раціональних рішень, часто інтерналізуючи провину та виправдовуючи агресора. Такі глибокі психологічні деформації, що поглиблюються штучною соціальною ізоляцією, безпосередньо саботують адміністративні та судові провадження, у потерпілих формується стійка недовіра до інституцій і страх помсти, що на практиці призводить до непослідовності свідчень, відкликання заяв під маніпулятивним тиском або повної відмови від участі у слідчих діях. Базуючись на цьому, подолання психологічних бар'єрів затримки звернення по допомогу та забезпечення дієвості юридичних механізмів вимагають впровадження комплексної моделі супроводу, яка органічно поєднує оперативний правовий захист, психологічну реабілітацію на базі кризових центрів та спеціалізовану підготовку представників системи правосуддя до роботи з травмованими особами [4].

Відтак, подолання психологічних бар'єрів, що зумовлюють затримку у зверненні по допомогу, неможливе без оптимізації адміністративно-правових процедур із обов'язковим урахуванням віктимологічної специфіки та психоемоційного стану постраждалих. Створення дієвої системи реагування вимагає інституціоналізації комплексного підходу, можна підкреслити, що це також вимагає нерозривної інтеграції кваліфікованого психологічного і юридичного супроводу з гарантуванням безпечного простору, повністю ізольованого від деструктивного впливу кривдника. Саме синергія модернізованих законодавчих механізмів та превентивно-реабілітаційних програм дасть змогу трансформувати систему правосуддя з формально-каральної на реально захисну, що сприятиме відновленню довіри та нівелюванню страху жертви перед зверненням до державних інституцій [7].

У відповідь на хронічний дистрес реагування постраждалої особи розгортається як складний комплекс несвідомих механізмів психологічного захисту та дезадаптивних копінг-стратегій, спрямованих виключно на фізичне та психічне виживання поруч з агресором. Намагаючись мінімізувати загрозу, жертва вдається до регресивної поведінки, такої як демонстрація інфантильності, беззаперечної покірності та парадоксальної ідентифікації з кривдником, так званий «стокгольмський синдром», що часто супроводжується самозвинуваченням заради збереження ілюзорного відчуття контролю над ситуацією. Її емоційна сфера зазнає глибокої розгальмованості та амбівалентності: перманентний жах, сором і тривога переплітаються зі штучною емоційною холодністю, апатією та патологічною відданістю тирану. Поступово ці захисні реакції тотально деформують структуру особистості, і в подальшому власні потреби ігноруються, воля паралізується, а невідреагована напруга знаходить вихід через психосоматичні розлади, як безпечний, несвідомий спосіб отримати увагу та уникнути побоїв, або ж через аутоагресію. Такі психологічні механізми, які первинно рятують індивіда від гострого шоку, з часом фатально викри-

влюють сприйняття реальності, кристалізуючи стійкий «комплекс жертви», який і стає головним внутрішнім бар'єром для звернення по допомогу [1].

Вагомим підґрунтям, що пояснює тривале зволікання у зверненні по допомогу, є специфічний морально-психологічний профіль та віктимні патерни поведінки постраждалих. Часто таким особам притаманні конформізм, емоційна лабільність, довірливість, покірність та екстернальний локус контролю – схильність перекладати відповідальність за своє життя на інших, пасивно очікуючи «вдалого збігу обставин». Ця внутрішня нестійкість та дефіцит самоконтролю критично поглиблюються під тиском макросоціальних факторів, а саме економічної залежності, зниження рівня життя. Визначальним психологічним бар'єром стає паралізувальний страх помсти з боку агресора, що часто посилюється фактором алкоголізації, який зумовлює високу латентність таких злочинів. Крім того, у свідомості жертви формується глибокий правовий нігілізм: стереотипи про «закритість» сімейної сфери та безкарність кривдника призводять до тотальної зневіри у дієвості правоохоронної системи. Відтак, соціальне відчуження у поєднанні з вивченою безпорадністю остаточно блокують мотивацію потерпілої особи шукати зовнішнього захисту [5].

**Висновки.**

1. Фундаментальним психологічним бар'єром є невидимий, проте глибоко кумулятивний характер шкоди. Систематичний психологічний терор призводить до руйнування особистісних кордонів, формування патологічної співзалежності та синдрому навченої безпорадності, через що постраждалі втрачають здатність адекватно ідентифікувати своє становище як віктимне.

2. Намагаючись вижити в умовах хронічного дистресу, психіка жертви запускає специфічні механізми, такі як регресія, ідентифікація з кривдником, самозвинувачення, соматизація. Разом із віктимними рисами особистості (конформізм, екстернальний локус контролю) це формує стійкий «комплекс жертви», який паралізує волю та змушує виправдовувати агресора.

3. Макросоціальні стресори, якими є війна, пандемія, економічна криза, поглиблюють закритість дисфункціональної сім'ї, закріплюючи за жертвою «патологізуючу роль». Паралізувальний страх помсти у поєднанні з правовим нігілізмом та зневірою у дієвості правоохоронних органів формують тотальну недовіру до зовнішнього світу.

4. Специфіка психоемоційного стану постраждалих за наявності ПТСР та амбівалентності почуттів часто саботує стандартні адміністративно-судові процедури. Відтак, подолання внутрішніх психологічних бар'єрів вимагає впровадження комплексної моделі реагування: нерозривної інтеграції оперативного юридичного захисту, психологічної реабілітації в ізольованих кризових центрах та обов'язкової спеціалізованої травмоорієнтованої підготовки працівників системи правосуддя.

**Список використаних джерел**

**1.** Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Т. О. Перцева та ін. ; за заг. ред. Т. О. Перцевої, В. В. Огоренко. Дніпро : Ліра, 2021. 188 с.

**2.** Ботнаренко І. А., Гриньків О. О. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 104–109. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.21

**3.** Закалик Г. М., Коропатов О. М., Федькович Г. В. Соціально-психологічні проблеми сімей, що потерпають від домашнього насильства. Юридичний бюлетень. 2022. Вип. 27, ч. 1. С. 44–52.

**4.** Зінченко Д. А., Дмитренко А. О. Адаптація правоохоронних процедур для реагування на домашнє насильство в умовах воєнного стану в Україні: виклики та перспективи. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 50–51.

**5.** Мартинець І. В. Віктимологічні чинники домашнього насильства в Україні. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 460–463.

**6.** Нечипоренко С. М., Колосов Ф. В. Домашнє насильство: окремі аспекти законодавчої регламентації. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 502–505. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/120

**7.** Чишко К. О., Татунько Є. В. Психологічні особливості жертв домашнього насильства та їх вплив на адміністративне провадження. Формування професійних компетентностей на міждисциплінарній основі в умовах глобальної нестабільності : зб. доп. за результатами наук.-практ. конф. (м. Кам'янське, 10 лют. 2025 р.). Кам'янське : ГО МОПЛ, 2025. С. 71–77.

## *Psychological Factors Delaying Help-Seeking Among Persons Experiencing Domestic Violence*

*Deviatka N.-I. S.*

**Abstract.** The paper offers a theoretical analysis of the psychological factors that delay help-seeking among persons experiencing domestic violence. The author examines a complex of psychological barriers — pathological codependency, learned helplessness, cognitive distortion of reality and a distinct "victim complex" (regressive behaviour, identification with the abuser akin to "Stockholm syndrome", self-blame, somatization) — together with the role of macro-social stressors (war, pandemic, economic crisis) and family-imposed "pathologizing roles" in deepening the victim's social isolation. The author concludes that overcoming these barriers requires a comprehensive response model combining prompt legal protection, psychological rehabilitation in isolated crisis centres, and specialized trauma-informed training for justice-system personnel.

**Keywords:** domestic violence, delayed help-seeking, learned helplessness, psychological codependency, victim complex, victim behaviour

**Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015):** Дев'ятка Н.-І. С. Психологічні чинники затримки звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 26–30. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.02.